

batı oryantlizminin hz. peygamber'e bakışı

İBRAHİM SARIÇAM - SEYFETTİN ERŞAHİN

Prof.Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Batı'nın Hz. Muhammed'e bakışı, kendi kimlik inşası ve algısı ile iç içe gelişmiştir. Yüzyılları kapsayan bu süreçte Hz. Peygamber, yalancı peygamberden kahraman peygambere kadar uzanan olumlu veya olumsuz bir dizi değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Batı medeniyeti, başından beri Atina ile Kudüs'ün yani dünyevî/seküler Yunan-Roma kültürü ile dinin/Kilisenin belirleyip beslediği dünya görüşlerine sahip olagelmıştır. Bu iki kaynak bir yandan Ortaçağ skolastisizmini doğururken diğer yandan Rönesans ve Aydınlanma örneğinde gördüğümüz seküler/din-dışı veya din-karşıtı oluşumlara zemin hazırlamıştır.

Bu bağlamda Batı'nın Hz. Muhammed'e bakışını iki kısımda toplamak mümkündür:

1. Dinî Bakış/İndirgemeci Bakış: Hz. Muhammed'i inkar ile yola çıkan dinî/indirge-

meci bakış en fazla diyalog bağlamında "Hıristiyanlaştırılmış Muhammed"i kabul etme noktasına gelebilmiştir. Bu eğilim, konuları Hıristiyan dünya görüşü içinde ele aldığı için İslam'ı algılamada yeterli olamamaktadır.

2. Dünyevî Bakış/Olgusal ya da Fenomenolojik Bakış: Bu eğilim de en fazla olgusal bakışa ulaşabilmiştir. Meselelere, vahyin veya dinin niteliğini dikkate almadan, akıl yoluyla, zaman zaman maddeci anlayışla yaklaştı-

ğından din gibi manevî ve aşkın bir kurumu anlamada ve yorumlamada beklenen başarıyı gösterememiştir.

Avrupa'da İslam ile ilgilenenlerin bir kısmı ilim ahlakı ile araştırmalar yaparken önemli bir kısmı dinî, siyasî veya ideolojik ön yargı ile hareket etmişlerdir. Avrupalı Oryantalistler, menba, metod ve muhteva yönlerinden, İslam düşüncesi, sanatı ve kültürüne önemli açılımlar getirmişler, ancak azımsanmayacak bir kısmı da İslam medeniyetine tarafı yaklaşmaktan kendilerini alamamışlardır. Batı, Hz. Muhammed'e dinî, siyasî/askerî, kültürel ve ekonomik etkenlerle bakmıştır.

a. Dinî Etken: Batı, Hz. Muhammed'e rakip din kurucusu ve rakip peygamber olarak bakmıştır. Zira;

1. İslam, İbrahimî tevhid geleneğinin son halkası olarak bütün önceki vahiyleri bünyesinde topladığını ifade ediyordu.
2. İslam'ın pek çok öğretisi Hıristiyanlık ile benzerlik arz ediyordu.

3. İslam'ın bazı öğretileri Hıristiyanlığın tahrif ettiği inançları hedef alıyordu. Mesela Teslis, Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğu, çarmıha gerilerek can verdiği gibi temel ihtilaf noktaları, Hıristiyan ilahiyatına karşı yapılmış açık bir meydan okuma idi.

4. İslam, Ehl-i Kitap dediği Hıristiyanların Müslümanlarla yaşayabileceklerini söylüyordu.

Oysa Batı'ya göre;

1. Hıristiyanlık tek ve nihaî hak din, İsa Mesih de tek ve nihaî hak peygamber idi.
2. İnsanlığın tamamının Hıristiyan yapılması misyonu önünde Hz. Muhammed ve tebliği mazide, halde ve istikbalde en önemli engeldi, hatta hızla yayılarak insanlığı dalalete(!) sürüklüyordu. Öyleyse, Hıristiyan olanların doğru yoldan sapmaması, geri kalanların da hidayete ermesi için Hz. Muhammed ile mücadele edilmeliydi.

b. Siyasî/Askerî Etken: Batı, Hz. Muhammed'i siyasî/askerî bir rakip olarak algıladı. Zira;

1. Hz. Muhammed ve Müslümanlar hızla hakimiyet alanlarını Hıristiyanlığın kutsal merkezlerini de içine alacak şekilde genişletiyorlardı.
2. Müslümanlar jeo-stratejik bakımdan kadim dünyanın en önemli yerlerine sahip oluyorlardı.

Batı, Hz. Muhammed ve "Muhammedîlerin" başarılarını, ilk fetihleri, Haçlı yenilgilerini ve Osmanlı fetihlerini genellikle "Tanrının Hıristiyanları kafirler/Müslümanlar(!) eliyle cezalandırması" şeklinde yorumladı.

c. Kültürel Etken: Batı'ya göre Hz. Muhammed ve "Muhammedîlik" rakip bir medeniyet idi. Zira;

1. İslam medeniyeti üstünlük kazanmış, Batı medeniyetinin en güçlü rakibi haline gelmişti.

2. İslam ilmi ve düşüncesi Batı'yı etkilemeye başlamıştı.

Ortaçağ Hıristiyan düşünürlerin bir kısmı ve bazı toplum kesimleri bu medeniyetin bilim, düşünce ve sanat alanlarındaki başarılarını takdir ve hatta taklit etmekten kendilerini alamadılar.

Endülüs Etkisi: Endülüs bu etkinin en yoğun yaşandığı yerlendendi. Daha 857'de İspanyol Rahip Alvaro, gençlerin İslam kültürüne hayranlık duymalarından yakınıyordu:

"Hıristiyan kardeşlerim, Arapların şiir ve edebiyat eserlerinden büyük bir haz alıyorlar; Müslüman kalamcı ve feylesofların eserlerini, onları reddetmek değil daha düzgün ve seçkin bir Arapça öğrenmek için tedris ediyorlar. Bugün kilisenin dışında Hıristiyanlığın kutsal metinlerine yazılmış Latince serhleri okuyacak bir kimseyi bulmak ne mümkün! Kim İncilleri [ve onların cüzleri olan] Peygamberler ve Havariler bölümlerini okuyor? Heyhat; yetenekleriyle temayüz etmiş Hıristiyan gençler Arapça'dan başka bir dil ve edebiyat tanımaz hale geldiler. Onlar Arapça eserleri büyük bir azimle okuyor; büyük harcamalar yaparak Arapça kütüphaneler oluşturuyor ve her yerde Arap [İslam] kültürünü övüyorlar."

Benzer serzenişleri ortaçağ boyunca Avrupa'nın pek çok yerinde duymak mümkündür.

Haçlı Seferleri Etkisi: Avrupa, İslam medeniyeti hakkında bir başka sarsıntıyı Haçlı Seferleri ile yaşadı. Bu seferler sırasında İslam medeniyetinin hayat tarzı, şehirleri, yolları, güvenlik sistemi, tarımı, bağ-bahçeleri, teknolojisi, bilimi ve idarî yapısı konusunda ilk defa doğrudan müşahedeye dayalı bilgiye ulaştı. Bunun sonunda, uzun süre yazılı ve sözlü edebiyattan öğrendiği olumsuz İslam imajının büyük oranda önyargılı ve gerçeği yansıtmayan bir bakış açısını yansıttığının farkına vardı.

İslam Felsefesinin Etkisi: İslam-Batı ilişkilerinin 13. yüzyıldan sonra ilginç, ilginç olduğu kadar da mütenakız safhalarından birine şahit oluyoruz. İslam düşüncesi ve biliminin Batı aydını üzerindeki etkisi 13. yüzyılda öyle bir noktaya ulaşmıştı ki Kilise, Müslüman düşünürleri takip edenleri aforoz ile cezalandırdı. Söz gelimi, İbn Rüşd'ün (ö.1197) eserleri toplu olarak yakıldı ve Averroism olarak bilinen İbn Rüşdcülük hareketi başpiskopos Tempier tarafından 1277'de yasaklandı. Buna rağmen Rönesans ve ardından modern bilimin doğuşunda Müslüman bilim adamlarının eserlerinin yeri yadsınamaz.

Batı'nın İslam Dini ve İslam Medeniyeti Ayırımı:

Bütün bu gelişmeler üzerine Batı İslam Dini ile İslam Medeniyeti kavramları arasında kesin bir ayırım yaparak,

- birincisini şiddetle reddetti,
- ikincisine hayranlık duydu.

Avrupa'nın zihnindeki bu ikilemi aşma çabaları, pek çok ilginç tez ve uydurma efsane ortaya çıkardı. Bu efsanelerin başında, İbn Sina ve İbn Rüşd gibi Müslüman filozof ve bilim adamlarının, aslında gizli Hıristiyanlar olduğu, küfür ile itham edilmekten korktukları için zahirde Müslüman kimliğine büründükleri iddiası gelmektedir.

Bu iddianın arkasında İslam medeniyetinin evrensel başarılarını İslam dinine rağmen izah etme çabası yatmaktaydı. Bir başka ifadeyle, İslam'dan bir din olarak nefret eden Avrupa, onun medeniyet sahasındaki başarılarını açıklamak zorunda idi.

Bunu, İslam'ın bizzat kendisiyle değil, milliyet, ırk, coğrafya, İslam öncesi kültürler, Yunan düşüncesi gibi unsurlarla izah etti.

Bu tavrı, 14. yüzyıldan itibaren Avrupa kökenli ilmî kitaplar, ansiklopediler, tercümelemler ve seyahatnameler olmak üzere hemen

Yahya ed-Dimeşkî (675-749): Emevi Sarayında çalışmış, De Haeresibus (Mülhidler) adlı Yunanca eseri yazmıştır. Eserinde Hz. Muhammed'in mülhid ve sahte bir peygamber olduğunu ileri sürmüş, İslam'ı bir ilhad(!) hareketi olarak yorumlamıştır.

hemen bütün eserlerde görmek mümkündür. 19. yüzyılda Oryantalizm bu izahı daha akademik bir ifadeye dönüştürdü: İslam medeniyetinin özünde, ödünç alınmış bir kültür mirası olduğu ve Helenistik kültüre düşülmüş uzun bir şerhten ibaret bulunduğu tezi, halen canlılığını korumaktadır.

d. Ekonomik Etken: Hz. Muhammed ve "Muhammedîler" dünya ekonomisini;

1. yeraltı kaynakları, 2. işlenebilir topraklar, 3. denizler ve 4. ticaret yolları bakımından etkilemişti. Bu da Batı'nın ekonomik çıkarlarına ters düşmekteydi.

Batı'nın Hz. Muhammed hakkındaki bilgi kaynakları zaman ve zemîne göre kısmen farklıklar arz etmektedir.

Zamana göre:

1. İslam'ın doğuşundan Rönesans'a kadarki dönem (7.-16. yüzyıllar). 2. Rönesans'tan bilimsel Oryantalizmin doğuşuna kadarki dönem (16.-19. yüzyıllar). 3. Bilimsel Oryantalizmden günümüze kadarki dönem (19-20. yüzyıllar).

Zemîne göre:

1. İslam hakimiyetindeki Hıristiyanların/zim-

mîlerin kayıtları: Orta Doğu ve Endülüs'te yaşayan, çoğunluğu Ortodoks, Nasturî, Süryanî ve Kıptî kiliselerine mensup Hıristiyanlar, Hz. Muhammed'i reddiye risaleleri ve tarih kayıtlarında ele almışlardır. Bu kesim esasen Hz. Muhammed'e sahte peygamberlik, şehvetperestlik ve şiddet/kılıç isnatlarında bulunmuştur.

Ermeni Sebeos Kroniği: Bu zeminde İslam'a dair ilk kayıt olan 7. yüzyıla ait *Ermeni Kroniği*nde Hz. Muhammed, "peygamber olmayı isteyen bir İsmailî ve takipçilerine İbrahim'in dinine dönmeyi öneren bir mübelliğ" olarak yer almıştır.

Mahbub ibn Kunstantin/Agapiu: Hierapolis piskoposu olup Halife Velid zamanında (705-715) yaşayan ve yazılarında pragmatist bir tutum izleyen İbn Kunstantin, Hz. Muhammed ve tebliği hakkında gerçeğe yakın tavsifî ifadeler kullanmıştır. Onun peygamberliğini veya Hıristiyanlar tarafından kabul edilip edilemeyeceğini tartışmamıştır. Hz. Muhammed ve Muhammedîlerin gelişini kendi dinî tarih görüşü çerçevesinde Tanrı'nın Hıristiyanlara bir cezası olarak değerlendirmiştir.

Yahya ed-Dimeşkî (675-749): Emevi Sarayında çalışmış, *De Haeresibus* (Mülhidler) adlı Yunanca eseri yazmıştır. Eserinde Hz. Muhammed'in mülhid ve sahte bir peygamber olduğunu ileri sürmüş, İslam'ı bir ilhad(!) hareketi olarak yorumlamıştır.

Mar Timothy (780-823): Halife Mehdi (775-785) tarafından bütün Hıristiyan toplumun başı kabul edilen Nasturî papaz onunla yaptığı tartışma toplantılarında Hz. Muhammed ve İslam hakkında ölçülü ifadeler kullanmıştır. Onun "Peygamberlerin yolundan gittiği" söylemiştir.

Piskopos Ebu'l-Ferec/Bar Hebraeus (1226-1286) Yakubî piskopos *Dünya Tarihi Kroni-*

ğinde Hz. Muhammed'in Allah tarafından gönderildiğini, tebliğinin de kısmen iyi olduğunu belirtmiştir.

Halk edebiyatı: Bu muhitte gelişen Halk edebiyatında, masallarda, efsanelerde ve menkıbelerde Hz. Muhammed şehvetin ve kılıcın/şiddetin temsilcisi olarak yer almıştır.

2. Doğu Hıristiyanlarının kayıtları (Doğu Roma/Bizans): Bizans/Yunan kayıtlarında Hz. Muhammed'e karşı deccal/anti-christ, şeytan, şeytanın uşağı gibi betimlemelerle daha katı ve saldırgan bir tutum gözlenmektedir. Bu dönemde güvercin hikayesi, Hz. Muhammed'in ölümünden üç gün sonra domuzlar tarafından yendiği gibi hayalî rivayetler yaygınlaşmıştır. En ilginç de Bizans tarihçisi Theophanes, *Chonographia*'sında [610] Hz. Muhammed'e sara/epilepsi isnadında bulunmuştur.

3. Batı Avrupa Hıristiyanlarının kayıtları ve çalışmaları: Batı toplumları içinde Müslümanlarla ilk temasa geçen İspanyolların Hz. Muhammed hakkındaki kayıtları Avrupa'da oldukça etkili olmuştur. İspanyollar daha çok putperestlik, deccallik ve şehvetperestlik üzerinde durmuşlardır.

Avrupa'nın önemli bir kısmı, aslında 11. yüzyılın başlarına kadar Hz. Muhammed konusyla ilgilenmiyordu. Ancak baş düşmanları Vikingler ve Slavlar Hıristiyanlığı kabul edince yeni tehdit olarak Müslümanları algılamaya başladılar. Haçlı Seferleri sırasında da İslam ile din ve medeniyet olarak ilgilendiler.

Ortaçağda Avrupa'da hakim olan Hz. Muhammed tasavvuru, İtalyan şair Dante Alighieri (1265-1321)'nin *Divina Comedia*, yani *İlâhî Komedyası*'na büyük ölçüde yansımıştır. Dante, İslam Peygamberi'ni mülhid olarak görmüş, ona cehennem dibinde yer vermiştir:

Ben ona keskin bir şekilde bakarken/O bana baktı ve elleriyle göğsünü açtı.

Bağırarak "Sadece bak!" dedi. Kendini yırtmak!/Sakatlanmış Muhammed'e bak"

Önümde giden ve feryad eden Ali'dir, /Çenesinden başına kadar yarık çehre,

Herkeste bir huzursuzluk ve memnuniyetsizlik,/Bu gördüklerin hayatlarında heyecanlı

Onun için de burada ayrılmışlar.

Ortaçağ Avrupasının Hz. Muhammed ve İslam hakkındaki bilgisi,

1. Yunanca yazan Bizans ilahiyatçılarının reddiyeleri,
2. Halk hikayelerinden devşirilen efsane ve menkıbeler,
3. Haçlı Seferleri sırasında İslam medeniyeti ile olan kişisel temaslarından ibarettir.

Batı'nın İslam konusunda uzun bir süre bilinçli bir cehalet içerisinde kaldığını söyleyebiliriz. Tuhaftır ki İslam'ın hızla yayılması sırasında daha hissedilir hale gelen "İslam tehlikesi/tehdidi", Avrupa'da bu dini ana kaynaklarından öğrenmeye yönelik bir hareket başlatamamıştır.

Buradan yola çıkarak Batı'nın İslam konusunda uzun bir süre bilinçli bir cehalet içerisinde kaldığını söyleyebiliriz. Tuhaftır ki İslam'ın hızla yayılması sırasında daha hissedilir hale gelen "İslam tehlikesi/tehdidi", Avrupa'da bu dini ana kaynaklarından öğrenmeye yönelik bir hareket başlatamamıştır.

a. Hz. Muhammed'i Ana Kaynaklarından Tanımaya Yönelik Adımlar

Rakibi daha iyi tanımak adına Avrupa'da ilk adımı atanların başında Peter the Venerable

(ö.1156) gelmektedir. O, Hz. Muhammed'i ve İslam'ı ana kaynaklarından öğrenmenin gereğine inanarak Robert Ketton adlı İngilizce Kur'an'ı 1143'te Latince'ye çevirtmiştir. Pek çok bilgi ve dil hatasıyla dolu olan bu çeviri İslam dünyasından aktarılan ilk orijinal eser olması bakımından önemlidir.

İslam kaynaklarına yönelme eğilimini, ortaçağ Hıristiyan Avrupa düşüncesinin önemli simalarından Raymond Lull (1235-1316) da

Batı, Rönesans ve Aydınlanma ile Hıristiyanlık taassubundan kurtulmuş bunun neticesinde diğer dinlere daha makul ölçülerde bakmaya başlamıştır. Nitekim 17. yüzyıldan itibaren Batı'da Hz. Muhammed, kısmen aslı kaynaklara dayanarak daha ilmî ölçülerde ve önyargıdan uzak ele alınmıştır.

sürdürmüştür. Müslümanları Hıristiyan yapma fikrinin ilk misyoneri ve uygulayıcısı kabul edilen Lull, onları kazanmanın tek yolunun dillerini ve dinlerini iyi öğrenmek olduğunu düşünüyordu. Bu çerçevede Hıristiyan din adamlarına Arapça öğretmek için girişimlerde bulunmuştur.

Elbette Batı'nın Hz. Muhammed değerlendirmelerinde Osmanlı'nın Avrupa'daki ilerlemesi de etkili olmuş, bu çerçevede Hz. Muhammed'e düşman sıfatı tekrar verilmiştir.

b. Rönesans ve Sonrası

Batı, Rönesans ve Aydınlanma ile Hıristiyanlık taassubundan kurtulmuş bunun neticesinde diğer dinlere daha makul ölçülerde bakmaya başlamıştır. Nitekim 17. yüzyıldan itibaren Batı'da Hz. Muhammed, kısmen aslı kaynaklara dayanarak daha ilmî ölçülerde ve önyargıdan uzak ele alınmıştır.

Bu süreçte önce, Latince'ye çevrilmiş İslam kaynaklarını kullanma eğilimi ortaya çıktı. Söz gelimi Raleigh'in *Life and Death of Moha-*

met (London 1637) ve İngiliz ilahiyatçı Humphrey Prideaux'un *The Life of Mahomet, or Where One Abundantly Discovers the Truth of the Imposture* (Amsterdam 1698) (Muhammed'in Hayatı veya Bir Kişinin Mebzul Şekilde Keşfedeceği Sahtekârlığın Mahiyeti) adlı eserleri büyük ölçüde Latinceye çevrilmiş İslam kaynaklarına dayanıyordu.

Doğrudan Arapça kaynaklara başvurma geleneğinin Hottinger'in *Historia Orientalisi* (Zurich 1651) ve Marraccio'nun *Refutationi* (Padua 1698) ile başladığını söyleyebiliriz.

c. Oryantalizmin doğuşuna doğru Hz. Muhammed'e kısmen nesnel bakış eğilimleri

18. yüzyıl'da Aydınlanma ile Hz. Muhammed'e düşmanca yaklaşımlardan nispeten vazgeçildiğini görüyoruz. Aslında 17. yüzyılın son çeyreğinde Henry Stubbe, *An Account of the Rise and Progress of Mahometanism: With Life of Mahomet and Vindication of Him and His Religion from the Calumnies of the Christians* (1670) adlı eseri ile Avrupa'da "Muhammed yanlısı" yaklaşımın ilk temsilcilerinden biri sıfatını kazanmıştır. Ancak eser yazma olarak çoğaltılmış ve 20. yüzyılda basılabilmştir.

Hollanda'lı teolog Adrian Reland da *De Religione Mahomedica* (Utrecht, 1704) adlı eserinde Hz. Muhammed hakkındaki düşmanca duygu ve düşüncelerden kaçmaya, onun tarihsel önemini adil bir şekilde takdir etmeye çalışmıştır.

Aynı şekilde H. de Boulainvilliers, *Vie de Mahomed*'inde (Londra, 1739) Hz. Muhammed'i makul ölçüler içinde ele almıştır. Hurgronje, bu eseri, "Rahiplere karşı kızgınlık ve ikincil kaynaklara dayanan bir çalışma" olarak değerlendirirken, Arthur Jeffery'nin iddiasına göre de eserde Hıristiyanlığı küçümsemek ve tenkit etmek adına Hz. Muhammed tumturaklı bir şekilde övülmüştür.

Ünlü İngiliz tarihçisi E. Gibbon da bu etki ile *The History of Decline and Fall of the Roman Empire* (London 1776) adlı eserindeki Muhammed bölümünde konuya oldukça nesnel yaklaşmıştır.

Hız Muhammed'e nesnel yaklaşımın örnekleri 19. yüzyılda daha da artmıştır. Bunlar arasında Godfrey Higgins'in *Apology for the Life of Mohamed* (1829), Charles Forster'in *Mohametanism Unveiled* (1829) ve Thomas Carlyle'in *On Heroes, Hero Worship and the Heroic in History* (1840) gibilerini görüyoruz. Artık bu aşamada Hız Muhammed dost ve hatta kahraman sıfatını kazanmıştır.

Kuşkusuz, Hız Muhammed'e dinen sahte peygamber, siyaseten düşman diyenler de ona, dürüst, samimî, dost ve kahraman diyenler de büyük oranda aynı kaynakları kullanmışlardır. Buradaki fark ön yargı ve ideolojik kabullerden kaynaklanmaktadır.

Bütün bu gelişmeler içinde Batı, Hız Muhammed'in adı hususunda da ortak bir karara varamamıştır. Avrupa edebiyatında Hız Muhammed ile ilgili Mahaund (karanlıklar, kötülükler prensi), Mumemry/Mohamerie (hurafe), Mawmet/Mammet (put, oyuncak bebek, kukla), Moametis (zalim, gaddar, vahşî, lanetli) ve Mahome (put) gibi adlara rastlanmaktadır.

İndirgemeci Bakış

Yukarıda değindiğimiz gibi Batı'da Hız Muhammed'e yaklaşım konusunda birçok acılımlar yapılmıştır. Ancak biz indirgemeci (reductionist) bakış üzerinde biraz ayrıntılı durmak istiyoruz.

Bu bakışın amaçları:

1. Hız Muhammed'i dinî kimliğinden ve misyonundan ayırma,
2. Hız Muhammed'in nübüvvetini ve Kur'an'ın ilahî kaynağını inkar etme,

Hız Muhammed'e dinen sahte peygamber, siyaseten düşman diyenler de ona, dürüst, samimî, dost ve kahraman diyenler de büyük oranda aynı kaynakları kullanmışlardır. Buradaki fark ön yargı ve ideolojik kabullerden kaynaklanmaktadır.

3. Hız Muhammed'i siyasî ve askerî bir önder, sosyal bir reformcu olarak kabul etme.

Bu yaklaşımın temel eleştiri noktaları ise şunlardır;

1. Hız Muhammed'in hayatı ile ilgili kaynaklara eleştiri,
2. Hız Muhammed'in dinî ve ahlakî kişiliğine eleştiri,
3. Hız Muhammed'in tebliğinin içeriğine eleştiri.

İndirgemeci Bakışa Göre Hız Muhammed

a. Hız Muhammed'e Dinî Eleştiriler

1. Sahte Peygamber(!): Sahte Peygamber suçlamasını ilk olarak ed-Dimeskî'de görüyoruz. O, yukarıda değindiğimiz gibi, *De Haeresibus* (Mülhidler) adlı eserinde bir ilhad olarak algıladığı İslam için İsmâîlîlerin dini tabirini uygun görmektedir. İsmâîlîlerden şöyle söz etmektedir:

"Onlar (Bizans imparatoru) Herakleios'un zamanına kadar putperest idiler. Sonra aralarından "Mamed" denilen, kendi ilhadını da getiren, Kitab-ı Mukaddes'in bilgisine üstünkörü sahip olan, aynı zamanda açıkça Arian bir papazla karşılaşan sahte peygamber ortaya çıktı. Daha sonraları o, aldatmacalarla halkı, semadan kendisine bir yazının gönderildiğine inandırdı. Gülünç birtakım öğretileri kitabında sıraladıktan sonra Allah'ı yüceltmeyi öğretti."

Bu paragrafta, sonraları çeşitli Hıristiyan yazarlar tarafından ısrarla öne çıkarılan it-

hamlar bulunmaktadır. Özellikle "sahte peygamber" (Grekçe: Pseudoprophetes) tabiri sonraları tahminlerin üzerinde etkili olmuş, İslâm karşıtı sayısız Hıristiyan polemik eserinde, Hz. Muhammed'in adeta standart bir vasfı haline gelmiştir.

2. Mülhid/Heretik/Ayrılıkçı(!): İslâm ilhad olarak vasıflandırılınca bunun zarurî sonucu olarak onun tebliğcisi Hz. Muhammed Hıristiyanlığa aykırı öğretinin/ilhadın mücahidi, yani "mülhid" ya da "ayrılıkçı" addedildi.

ed-Dımeşkî bunu açıkça söylüyordu. Ona göre Hz. Muhammed'in mülhid sayılmasının iki önemli sebebi vardı:

a. Muhammed, Kitab-ı Mukaddes'in bilgisine üstünkörü sahipti. Bu ithama müsteniden Hıristiyanlar Kur'ân'ın önemli ölçüde Kitab-ı Mukaddes'ten alındığını iddia ettiler. Bu iddia daha da ileri götürülerek İslam Peygamberi'nin (örneğin Martin Luther tarafından) İncil'in konularını tahrif ettiği ve hatta harcı-âlem sözler söylediği ileri sürüldü.

b. Muhammed Arian bir papazla karşılaşmıştı. Hz. Muhammed'in, bazılarına Bahîra, bazılarına göre de Sergius adındaki mülhid bir papazla karşılaşmasından söz edilir. ed-Dımeşkî, bu papazı Arius (ö.336) taraftarı, ki-

İslâm ilhad olarak vasıflandırılınca bunun zarurî sonucu olarak onun tebliğcisi Hz. Muhammed Hıristiyanlığa aykırı öğretinin/ilhadın mücahidi, yani "mülhid" ya da "ayrılıkçı" addedildi.

mileri de Nestorius (ö.451) taraftarı olarak sayarlar. Bilindiği gibi Arius ve Nestorius kısmen İsa'nın ilâhî tabiatını ve teslisi reddettikleri için ana Kiliseler tarafından mülhid ilan edilmişlerdi. Bu iddia ile Hz. Muhammed de ünlü mülhitlerle aynı kefeyle konmaktadır.

Bu iddia sonraları da tekrarlandı. Örneğin 15. yüzyılın ileri gelen filozof ve kardinallerinden Nikolaus von Kues (1401-64), *Cribratio Alcorani* (Kur'ân'ın Tetkiki) adlı eserinde Kur'ân'daki Nasturîliği, İslâmiyeti tanıma açısından tamamıyla anlayış köprüsü olarak telakki etti; ona göre, Muhammed, Nasturî papaz Sergius'un telkinleri ile Nasturî olmuştu.

3. Put/Tanrılardan bir tanrı(!): Hz. Muhammed, Avrupa ortaçağ kahramanlık destanlarında, masallarında ve efsanelerinde çoğunlukla put veya Müslümanların tanrısı olarak yer almıştır. Bu edebiyatta Hz. Muhammed "karanlıklar kralı manasında" Mahound, "zalim/acımasız/vahşî/lanetli kişi manasında Maometis, "Müslümanların taptığı üç puttan/tanrıdan biri" manasında Mahome olarak geçmektedir.

Bu destanlarda Araplarla mücadeleler çok büyük yer işgal eder. Büyük ihtimalle ilk defa Endülüs'teki Arap fetihlerinden itibaren, Avrupa'da, Araplar ve onların tanrısı "Mahomet" hakkındaki haberler yayılmıştır. Mesele çok yaygın bir halk masalında Hz. Muhammed Müslümanların taptığı Apollin, Tergavan ve Mahon adlarındaki üç büyük puttan sonuncusudur.

Bu kayıtlarda Arapların "Tanrı Muhammed"e tapma ayinleri fantastik olarak anlatılır. Buna göre Müslümanlar Muhammed'in resimlerini ve heykellerini değerli taşlarla süslerler, çok kıymetli halılara sararak askerî seferlerde özel arabalarda ordunun arkasından götürürler. "Mahomerien" adı verilen ibadethanelerde Muhammed putu ve diğer putların önünde, büyük şamdanlarda mumlar yakarlar, Muhammed'e ve diğer tanrılara büyük bir huşû içinde secde ederler. Muhammed'e ve diğer tanrılara bu tapınma, sadece başarı zamanlarında yapılır, savaş tali-

hi kötüye gittiğinde putlar terk edilir, lânetlenir ve hatta parçalanır.

Bazı kayıtlarda da Muhammed'in kendini içkiye verdiği, bir defasında Mekke'de büyük bir içki âleminden eve dönerken bilinçsizce bir dışkı çukuruna düştüğü; kısa süre sonra oraya gelen domuzların uyuyan Muhammed'i ısırıkları anlatılmaktadır.

Bu efsaneler, o kadar yaygındır ki İngiltere'ye kadar uzanmıştır. Ortaçağ İngilizcesinde Muhammed adı yine put manasında "Mawmet" şeklini almıştır.

Örneğin Aziz Andrew Efsanesi'nde şöyle denmektedir:

Wharlo cums thou unto me/Bot thou wald
trow in Jesu fre.

And leve thi mawmetes more and les/And
pray to Jesu of forgifnes.

Aynı şekilde 1200'de yazılan Roma imparatoru Maximinius'dan bahseden *Aziz Juliana'nın Hayatı*'nda "heinde and heriende hedhene mawmets with unmedh muchel hird and unduhti duhedhe." ifadesine rastlamaktayız.

H.z.Muhammed'in "acınacık hali" ile ilgili bütün bu rivayetler, Ortaçağ Avrupa'sındaki Muhammed karşıtı nefret ve aşağılama duygularını besleyip keskinleştirmiştir.

4. Deccal/Anti-Christ(!): Hıristiyanlar, kıyamete yakın Deccal'in çıkıp Tanrı'nın hakimiyetine son vermeye çalışacağı şeklinde bir tarih anlayışı geliştirdiler. Bu anlayışın menşei, Daniel Kitabı'ndaki (7. bölüm) "dört imparatorluk" doktrinidir. Buna göre dördüncü imparatorluk Roma-Bizans'ın sukutu dünyanın sonu ve kıyamet demektir. 634'ten itibaren Müslümanların beklenmedik bir şekilde Bizans topraklarına doğru ilerlemesi Hıristiyanlar tarafından farklı yorumlandı. Bir kısmı bunu Allah'ın bir cezası olarak, sı-

nırlı, geçici telakki ederken bazıları çölden çıkan bu "yaban eşekleri, İsmail'in neslinden gelen hırçın Arapları" kıyametin habercileri olarak gördü.

ed-Dımeskî, Deccal'in öncüleri tabirini doğrudan Hz. Muhammed için değil İsmailîler/Araplar için kullanmıştı. Hz. Muhammed hakkında Deccal/Anti-Christ ifadesine ilk defa İspanyol Alvarus (d. 861) yer vermiş; arkadaşı Kurtubalı Eulogius (d.859) da onu izlemiştir. Onlar aynı zamanda Hz. Muhammed'i İsa'nın Krallığı'na karşı "Şeytan'ın son silahı" olarak nitelendirmişlerdir. Sonra bu kavram yaygınlaşmıştır.

Zamanla Hz. Muhammed kimi kez Deccal'in bizzat kendisi olarak görüldü. Bu anlayış, özellikle 16. yüzyılda Türklerin Avrupa yönünde ilerlemeleri sırasında daha da vurgulandı.

Zamanla Hz. Muhammed kimi kez Deccal'in bizzat kendisi olarak görüldü. Bu anlayış, özellikle 16. yüzyılda Türklerin Avrupa yönünde ilerlemeleri sırasında daha da vurgulandı. Mesela reformcu Martin Luther (1483-1546) *Heerpredigt wider den Türken* (1529) adlı eserinde, Daniel Kitabı'ndaki Deccal ile ilgili kehanetleri Muhammed'de ve Türklerde gördüğünü söyledi. Nitekim o zamanki İslâm karşıtı propaganda edebiyatında çok defa Hz. Muhammed ile Türkler aynileştirilmiştir.

5. Sosyal Reformcu/Kanun Koyucu(!): Batıda sadece olumsuz Muhammed portresi mevcut olmamıştır. Yukarıda değindiğimiz gibi, Aydınlanma döneminde Hıristiyan dünya görüşü göreceli hale getirildiğinde, kısmen tarafsız Muhammed portresinin bir öncüsü olarak Hollandalı teolog A. Reland (1676-1718) ortaya çıktı. O, Latince yayınlanan,

akabinde Almancaya çevrilen *Mohammedanische Religion* (1716) adlı eserinde, İslâm hakkında, kendi zamanına kadar sağlam tarihî kaynaklara dayanmaksızın yapılan çalışmaları eleştirdi. Reland'ın eseri o derece büyük ilgi uyandırdı ki İslâm'ın lehine propaganda yapmak için yazıldığını iddia edenler oldu. Ancak Reland'ın yaklaşımı dar bir aydın çevresi ile sınırlı kaldı.

İlk defa Bizans tarihçilerinden Theophanes (ö.817) Chronographia (810) adlı eserinde, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, Hz. Muhammed'in sara(!), yani epilepsi hastalığına yakalandığını iddia etmiştir.

Bununla beraber büyük okuyucu çevresi 18. yüzyıldaki Hz. Muhammed hakkındaki bu olumlu gelişmeye Edward Gibbon (1737-1794)'la ulaştı. Yukarıda değindiğimiz gibi o Hz. Muhammed'i sosyal başarılarından dolayı övmektedir.

Alman oryantalistlerden Hubert Grimme (1864-1942) de Hz. Muhammed'i bir sosyal reformcu, hatta sosyalist olarak ele aldı. O, ilk ve orijinal şekliyle İslam'ı, bir din olmaktan ziyade o günkü topluma hakim olan sosyal problemlerin çözümünü ve özellikle zenginler ile fakirler arasındaki farklılıkların giderilmesini hedef alan sosyal bir hareket olarak gördü. Hz. Muhammed'in yeni bir din tebliğcisi olarak ortaya çıkmadığını, insanları sosyalizme çağırıldığını iddia etti. Ancak bu son görüş bizzat Batılılar arasında bile itibar görmedi.

b. Hz. Muhammed'e Ahlakî ve Sıhî Eleştiriler

Bu çerçevede Hz. Muhammed, sahtekâr(!), büyücü(!), hilekâr(!) gibi sıfatlarla anılmıştır. ed-Dımeşkî, geç dönem yazarlarının tersine,

ayrıntıya girmeden sadece aldatmacalarla halkı, semadan kendisine bir yazının gönderildiğine inandırdı ifadesine yer veriyor.

Daha sonraki dönemlerde bu iddia gülünç menkıbelerle süslenmiştir. Örneğin, Jocabus de Voragine (ö.1298) yaygın dinî bir halk kitabı olan *Altın Okumalar* (Legenda Aurea/Goldene Legende) adlı eserinde şu menkıbeyi/masalı anlatmaktadır:

Romalı küskün bir ruhânî Sarazentlere/Araplara iltica etti. Orada Muhammed'e, bir güvercini omuzlarına kondurup kulağına koyduğu birkaç buğday tanesi ile beslemeyi öğretti. Güvercin halkın ortasında duran Muhammed'in omuzlarına konup gagasını onun kulağına koyuyordu. Halk bunu gördüğünde, kutsal hayâlet olduğunu, yukarıdan indiğini ve Tanrı kelâmını onun kulağına söylediğini zannederdi. Bu suretle Muhammed Arapları kandırdı.

İngiliz teolog Prideaux (ö.1724), sahtekârlık teması üzerine kurduğu eseri *The Life of Mahomet, or Where One Abundantly Discovers the Truth of the Imposture* (Muhammed'in Hayatı veya Bir Kişinin Mebzul Şekilde Keşfedeceği Sahtekârlığın Mahiyeti)'da konuyu tekrar gündeme taşıdı. Ona göre bir peygamberin tevsiki/inanılabilirliği için mucize mutlaka gerekli olmasına rağmen Muhammed, mucize de gösteremedi. Bunun yerine öğretisini sadece kılıçla, yani güçle ve her türlü iman tartışmalarını yasaklayarak kabul ettirdi. Bütün bunlar onun hilekârlığı ve sahtekârlığı ile açıklanabilir.

İlk defa Bizans tarihçilerinden Theophanes (ö.817) *Chronographia* (810) adlı eserinde, yukarıda işaret ettiğimiz gibi, Hz. Muhammed'in sara(!), yani epilepsi hastalığına yakalandığını iddia etmiştir. Eski Yunan'da epilepsi "kutsal hastalık" sayılırdı. Avrupa Ortaçağında epilepsinin bir cinin sebebiyet verdi-

ği, ancak, Allah tarafından imtihan ya da ceza için gönderilmiş hastalık olabileceği kabul edildi. Batı Hz. Muhammed'in epilepsi olduğu iddiasını uzun süre sürdürdü. Dominik Ricoldo da Montecroce (ö.1320) *Contra legem Saracenorum*'unda (Sarazenlerin Kanununa Karşı) "Fakat o (Muhammed), "aşâğılık hastalığı"na düşer oldu. Bu hastalığa sık tutulduğundan bir meleğin kendisiyle konuştuğunu ve daha sonra, kulağında çan gibi çınladığını iddia ederek birtakım sözler ortaya attı" ifadesi ile bu iddiayı tekrarlamaktadır.

Hz. Muhammed'in saralı olduğuna dair asılsız yaygın bir rivayet de şudur: "... o sık sık sara nöbetleri geçirmeye başladı. Hatice böylesi bir saralı ile evlendiğinin farkına varınca çok üzölmüşü. Muhammed, onun gönlünü almak için bir gün şu sözleri haykırdı: Benimle konuşan Cebrail'i gördüm. Sonra, onun muhteşem nurlu yüzüne bakmaya takat getiremeyip tekrar yere düştüm."

Batı, uzun süre Hz. Muhammed'i şehvetperestlikle(!) suçlayıp peygamber olamayacağını iddia etmiştir. Onun çok evlilikleri, özellikle Hz. Aişe ve Hz. Zeynep ile yaptığı evlilikler, ahlaksızlık ve şehvetperestlik olarak değerlendirilmiş, peygamberliğe yakışmayan dünyevî sıfatlardan sayılmıştır. Bu algı o kadar etkili olmuştur ki günümüzde bile Hz. Muhammed ve İslam ile ilgili, başta resimler olmak üzere sanat eserlerinde müstehî kadın ve erkek figürleri öne çıkarılmaktadır.

Diyalogun Hz. Muhammed'i

Diyalog bağlamında Hz. Muhammed'in yeniden değerlendirilmesi ihtiyacı ortaya çıktı. Müslümanlar diyalogun olabilmesi için peygamberlerinin kabul edilmesini istediler. Uzun bir tartışma sürecinden sonra Batı'lı bazı bilim adamları, düşünürler, ilahiyatçılar ve ruhanîler Hz. Muhammed'in "peygamber-

liğini" kabul edebileceklerini/ettiklerini söylediler.

Ancak biraz derine inince bu kabulün Müslümanların anladığı ve iman ettiği nübüvvet ve Hz. Muhammed olmadığı ortaya çıktı. Zira bu süreçte Hz. Muhammed adeta Hıristiyanlaştırılıyor, başka bir ifade ile Hıristiyanların nübüvvet anlayışı çerçevesinde kabul ediliyordu. Diyalogculara göre Hz. Muhammed, tıpkı İsa Mesih'in geleceğini müjdeleyen önceki peygamberler (Ahd-i Atik peygamberleri) gibi, İsa Mesih'in yeryüzüne dönüşünü müjdeleyen ve ona tabi olan bir peygamber olabilirdi.

Batı'nın tarihi boyunca özelde Hz. Muhammed genelde İslam ile ilgili yaklaşımlarının temel amaçlarını şöyle özetleyebiliriz:

- Reddederek dinlerini korumak ve misyonerlik faaliyetlerine alan açmak,
- Kendi ilahiyat çalışmalarını desteklemek,

Batı, uzun süre Hz. Muhammed'i şehvetperestlikle(!) suçlayıp peygamber olamayacağını iddia etmiştir. Onun çok evlilikleri, özellikle Hz. Aişe ve Hz. Zeynep ile yaptığı evlilikler, ahlaksızlık ve şehvetperestlik olarak değerlendirilmiş, peygamberliğe yakışmayan dünyevî sıfatlardan sayılmıştır.

- İslam ilmi ve kültüründen bilgi ve uygulama devşirip tıp vb. alanlarda kullanmak,
- Bilim ve sanat aşkına, Doğu'nun çekiciliğinden romantik tatmin sağlamak,
- İslam dünyasında siyasî nüfuz elde etmek,
- İslam dünyasından ekonoimik çıkar sağlamak.

Avrupa'nın Hz. Muhammed algısı iç ve dış gelişmelerin ışığında gelişmiştir. Batı, genellikle kendini güvensiz hissettiği durum-

larda Hz. Muhammed'e saldırmış, güvenli hissettiği veya yardımına ihtiyaç duyduğu durumlarda (Aydınlanma sonrasında ve Sovyet tehdidine karşı) ise dost ilan etmiştir.

Müslümanların Avrupa içlerine doğru ilerledikleri dönemlerde artan Muhammed düşmanlığı Rönesans ve Aydınlanma hareketi ile yavaş yavaş kesafetini kaybetmiş, İslam kaynaklarının Batı dillerine tercümesi ve bilimsel Oryantalizm çalışmaları ile daha nesnel algılar ortaya çıkmıştır.

Avrupa'nın Hz. Muhammed algısı iç ve dış gelişmelerin ışığında gelişmiştir. Batı, genellikle kendini güvensiz hissettiği durumlarda Hz. Muhammed'e saldırmış, güvenli hissettiği veya yardımına ihtiyaç duyduğu durumlarda (Aydınlanma sonrasında ve Sovyet tehdidine karşı) ise dost ilan etmiştir.

Hız Muhammed, çoğu zaman Batı'nın "ötekisi" olagelmıştır. O, bu yönüyle Batı kimliğinin oluşması ve tahkiminde vazgeçilemez bir unsur olmuştur. Avrupa, Mozarablar örneğinde olduğu gibi İslam karşısındaki zemin kaybını durdurmak için duygu istismarına dayalı bir "Muhammed düşmanlığı" üretmiştir.

Aslında Avrupa'nın din ve peygamber düşmanı olduğu söylenemez. Zira Kitab-ı Mukaddes'te zikredilen peygamberler yanında Buddha, Zerdüşt ve Konfüçyüs gibi din kuruçularına da olumlu yaklaşmıştır. Sorunun Hz. Muhammed ve İslam olduğu anlaşılmaktadır. Hâlbuki Avrupa medeniyetine en büyük katkıyı Hz. Muhammed ve Müslümanlar yapmıştır.

İnsanlığın her zamankinden daha çok barışa, kardeşliğe, huzura ve güvenliğe ihtiyaç duyduğu şu günlerde kutsal şahıslar, değerler

ve semboller hususunda "(Peygamberler) arasında hiçbir fark gözetmeyiz" (Kur'an 2/286) ve "Sizin dininiz size, benim dinim bana" (Kur'an 109/6): İlahî hitabına sarılmak en çıkar yol görünmektedir.

Olgusal Yaklaşımlar

Özellikle son zamanlarda Hz. Muhammed'in hayatını asıl kaynaklara dayanarak ele alan, önyargıdan ve bilgisizlikten kaynaklanan tutumlara karşı bir duruşla, toplumların birbirini anlamasına yardımcı olmaya, bunun için ortak zemin aramaya, kendi kamuoylarını karşı taraf hakkında olumlu düşünceler beslemeye, doğru bilgilendirmeye matuf, ayrıca diyalog bağlamında çalışma yapanlar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları savunmacı (Apolojetik) ve bazıları da olgusal (fenomenolojik) yaklaşımlarda bulunmaktadır.

Bu tarz yaklaşımların hedefleri "Hz. Muhammed'in dinî kimliğini keşfetme", "Müslümanların bakış açısını önemseme", "İslam dünyasında tarih boyunca oluşan Hz. Muhammed algılarına atıfta bulunma", "İslâm medeniyetine dikkat çekme", "Kendi kamuoylarını olumlu yönde etkileme" şeklinde özetlenebilir.

Her şeyden evvel belirtmek gerekir ki İslâm'ın, tarafsız, sağduyulu yaklaşanları ve inceleme yapanları etkilediği görülmektedir. Olgusal bakış açısını etkileyen ünlü şahsiyetlerden bazıları şunlardır: Henry Stubbe, Reyland, Gibbon, Higgins, Carlyl, Lamartine, Hammer, Goethe... Bunlardan birkaçının özellikle Hz. Muhammed hakkındaki düşüncelerine burada kısaca değinmek yerinde olacaktır.

İslâmiyet'e yakınlık duyduğu bilinen ünlü Alman şairi Johann Wolfgang von Goethe(1749-1832)'nin fikirleri önemli bir kırılma noktasını oluşturur. Onun, Kur'ân'ın muhtevâsından bir husus hakkındaki görüşü şöyledir:

"Kur'ân'da Mûsâ'nın dua ettiği gibi dua etmek istiyorum 'Yâ Rabbi! Benim dar olan göğsümü genişlet." Filozof Herder'in tavsiyesi üzerine Kur'ân'ı okuyan Goethe, Rahip Megerlin'in Almanca tercümesini beğenmez. Lâyıkıyla bir tercümenin şu şekilde yapılabileceğini tahayyül ettiğini açıklar: "Kur'ân'ın şumulünü kavramaya meyyal, keskin zekâlı, şair ruhlu bir Alman mütercim, Şarkın mehtaplı berrak seması altında ve ilâhî vahyin geldiği yere kuracağı çadırda Kur'ân'ı Peygamber'in ruh hali içinde okuduktan sonra tercümeyle başlaması arzudur."

Goethe, Hz. Muhammed'in insanlık için yüklediği göreve temas eden ayetlere özel bir ilgi duyar ve şiirlerinde zaman zaman Hz. Muhammed'in sözlerini işler:

Allah'ın Muhammed'e yardım
Etmeyeceğini sanan kimse
Şimdi öfkesini gidermek için
Evinin balkonuna sıkıca bir ip bağlasın da
Kendi kendini assın bakalım
Öfkelenildiği şeyi giderebilecek mi?
(Doğu- Batı Divanı, s. 133)

Hz. Peygamber'e olgusal bakışı etkileyen ünlü şahsiyetler arasında Thomas Carlyle önemli bir yere sahiptir. O, tarihe yön veren kahramanları işlediği eserinin Kahraman Muhammed adlı bölümünde Hz. Peygamber üzerinde durmuştur.

Thomas Carlyle, Hz. Muhammed'i âdil, iyi niyetli, kılı kırk yararcasına dikkatli, samimî, güvenilir, doğru, riyasız bir insan, bir kahraman olarak değerlendirir. "Gençliğindeki kusursuz, sakin ve tertemiz hayat, onun bir düzmece peygamber olduğu nazariyesini baltalar" der. Carlyle, sık sık Goethe'ye atıflarda bulunur. "İslâm'ın kılıçla yayıldığı" iddiasına karşı şunları söyler: "Tebliğî, şiddet yoluyla, kılıçla, ölümle ayak altına alınıp çiğ-

nenmek istenince, hüküm elbette kılıcın olacaktı." Carlyle, Hz. Muhammed'in alçak gönüllülüğüne atıfta bulunur ve onun mütevazı davranışlarının halkın gözünde şahsiyetinin yücelmesine vesile olduğuna dair şu değerlendirmeyi yapar: "Hiçbir taçlı imparator, hırkasını kendi eliyle yamalayan bu insan kadar saygı görmemiştir." Carlyle, Hz. Muhammed'in vefatından sonra devam eden başarısına özellikle vurgu yapar. Şu kadar var ki onun tebliğini bir çeşit Hıristiyanlık olarak görür; Kur'ân'a da olumsuz yaklaşımlarda bulunur.

Hz. Peygamber'in hayatına ve kişiliğine olumlu yaklaşımlarda etkili olan diğer bazı yazarlar şunlardır:

-Hıristiyan dünyasının İslâm âlemiyle diyalogunu başlatan en önemli katolik bilginlerden Fransız Louis Massignon (1883-1962);

-Seyyid Emir Ali(1849-1928), *A Critical Examination of the Life and Teaching of Mohammed* 1873;

-Muhammed Hamidullah (1906-2002)(*Le Prophète de l'Islam=İslâm Peygamberi*). Bu son ikisi Müslüman'dır.

Thomas Carlyle, Hz. Muhammed'i âdil, iyi niyetli, kılı kırk yararcasına dikkatli, samimî, güvenilir, doğru, riyasız bir insan, bir kahraman olarak değerlendirir. "Gençliğindeki kusursuz, sakin ve tertemiz hayat, onun bir düzmece peygamber olduğu nazariyesini baltalar" der.

Savunmacı yaklaşımlara 19. yüzyıldan bir örnek:

John Davenport'un *Hz. Muhammed ve Kur'ân-ı Kerim* adlı eseri bu konuda önemli bir köşe taşı oluşturur.

Eserin te'lif sebebi/amacı, Hz. Muham-

med'in hayat hikayesini yalancı isnatlardan ve taassup saldırılarından ayıklamak, Hz. Muhammed'in insanlığa en büyük iyilik işleyenlerden biri olduğu haklı davasını pekiştirmek, şeklinde özetlenebilir.

Davenport, indirgemeci yaklaşımda bulunanları şöyle eleştirmektedir:

"Onun yüksek şöhretine saldıranlar, Hz. Mesih'in en kuvvetli ve sağlam bir şekilde telkin ettiği merhamet ruhuna büsbütün yabancı olduklarını göstermişlerdir." "Ayrıca muhakemelerinde de yanılmışlardır."

Davenport'un Hz. Muhammed hakkındaki değerlendirmelerinden bazıları şöyledir:

-O, bütün cihanda ortaya çıkan en nadir ve en yüksek dehalardan biridir.

**Kendisinden mucize istendiğinde
Hz. Muhammed'in, Kur'ân'ın tamamına veya bir
parçasına benzer yapmalarını istediğini;
mucizeye veya hileye değil, akıl ve mantığa
güvendiğini vurgulamaktadır.**

-Asya'nın evlatlığı ile övüldüğü en büyük insan, diye anılabilir.

-Bunun için Arapların İslâm'dan önceki ve sonraki durumları karşılaştırılmalı ve İslâm'la birlikte meydana gelen değişiklik göz önüne getirilmelidir.

-İslâm inancının yüz milyonlarca insanın kalbinde uyandırdığı şevk ve heyecan düşünülürse bu kadar büyük insana hayranlığı saklamanın en açık bir zulüm olduğu hissedilmelidir.

Davenport'un adı geçen eseri dört bölümden oluşmaktadır. Bölüm başlıkları şöyledir:

1. Hz. Muhammed'in Hayatı

2. Kur'ân-ı Kerim

3. Bühtanların Reddi

4. Kur'ân'ın Yücelikleri

"Hz. Muhammed'in Hayatı" adlı bölümün girişinde yazar, meşhur peygamberlerle fatihler arasında, hayatının, Hz. Muhammed'inki gibi en ince ayrıntılarına kadar en doğru ve en vesikalı bir şekilde kayıt altına alınan bir kimsenin gösterilemeyeceğini; onun hayatının, Asyalı müelliflerin mübalağalarından ayrıldığı zaman geriye gerçek olayların kaldığını belirtmektedir. Devamında, Arap Yarımadası ve çevresinin İslâm'ın doğuşu önceindeki siyasî dinî ve ahlakî durumunu veciz bir şekilde özetleyen yazarın Hıristiyanlıkla ilgili şu sözleri dikkat çekicidir: "Hz. Mesih tarafından telkin olunan Hakîm ve Kâdir, Rahmân ve Rahîm, bî Nazîr ve bî Şerîk Bir Allah'a ibadet gibi sade inanın yerini putperestlik almıştı. Eski putperestliğin ilahlar grubu yerine şehitler ve azizlerden meydana gelen bir kalabalıktan oluşan yeni bir olimp ortaya konmuştu... Hz. İsa'nın ancak yaşayan ve ölümsüz olan Allah'a ibadet etmelerini söylediği insanların gözünde en çılgınca tapınmaya lâyık görülen şeyler, birtakım kalınlar ile oyma veya boyalı resimler olmuştu."

Davenport kitabın devamında Hz. Muhammed'in hayatını doğumundan itibaren bilinen; ama kuru olmayan bir tarzda, önemli olayları atlamadan, onun hasletlerine vurgu yaparak, sözgelişi sade yaşayışını ve ahlâkını heyecanlı bir üslupla anlatmaktadır. Yazar daima aleyhte isnatların/ithamların bilincindedir; bu bakımdan yer yer isnatlara cevap da vermektedir. Sözgelişi epilepsi iddialarının Yunanlıların bir uydurması olduğunu, bunun da Batıda olumsuz bir peygamber imajı oluşturmak için yapıldığını belirtmektedir.

Kendisinden mucize istendiğinde Hz. Muhammed'in, Kur'ân'ın tamamına veya bir

parçasına benzer yapmalarını istediğini; mucizeye veya hileye değil, akıl ve mantığa güvendiğini vurgulamaktadır.

Davenport, zaman zaman Kur'ân ayetlerine yer vermektedir. Seyyahların notlarından pasajlar nakletmektedir. Mesela Hz. Hatice'nin mezarının bilindiğine ve hacılar tarafından ziyaret edildiğine, mezar taşında güzel bir kûfî yazıyla âyete'l-kürsî yazıldığına dair bir seyyahın notlarına yer vermektedir.

Orucun farz oluşundan bahsederken düştüğü bir dipnotta, İslâm'da orucun farzietini yerine getirmeyenlerin cezasının çok oranlı ve akıllıca olduğunu vurgulayarak, oruç tutmayanların bir yoksulu yedirdiklerini belirtmektedir. Bu hususla ilgili bir de mukayese yapmaktadır: Charlemagne (Şarlman) zamanında, hatta 17. yüzyılda, Hıristiyan orucunu bozanların cezasının, kılıçla kellesinin uçurulmak suretiyle idam olduğunu, 1629 yılı Nisan ayında, öldürülen ve bir çayıra atılan bir beygirin etinden yediği anlaşılan bir adamın aynı yılın 28 Temmuz'unda idam edildiğini belirttiikten sonra şu değerlendirmede bulunmaktadır: "İnsanlık ve medeniyetin hangi tarafta olduğunu sormakta haklı değil miyiz"?

Davenport, Hz. Muhammed'le ilgili bölümün sonlarına doğru Carlyl'in "Kahraman Peygamber" hakkındaki düşüncelerine yer vermiştir. "...O hep kendine, neyim? Şu içinde yaşayıp dünya adını verdiğim şey ne? Hayat ne? Ölüm ne? Neye iman etmeli? Ne yapmalı?' sorularını soruyordu... Vahy-i İlâhî bunlara karşılık veriyordu." Yazar, devamında, Hz. Muhammed'in vefatından sonra devam eden fevkalade başarısını vurgulayarak anlatmaktadır.

Davenport, Kur'ân-ı Kerim'in muhtevasını veciz bir şekilde ortaya koymakta, bu arada

ilme verilen önemi ve bunun tarihteki yansımalarını özellikle vurgulamaktadır.

Müslümanların fetihleriyle Batıların işgallerini(özellikle sömürgecilik dönemindeki uygulamalardan örnekler vererek) mukayese etmektedir; bu meyanda İslâm medeniyeti ile Batı medeniyetini çeşitli açılardan sık sık karşılaştırmaktadır; İslâm medeniyetinin insanîliğini, çok sayıda örneklerle gözler önüne sermeye çalışmaktadır.

İslâm dünyası ile sadece Ada Avrupasının uygulamalarını, 1381 tarihinden itibaren, ikincisinin, tarih ve yer vererek işkence, kaynar suda öldürme, yakma, öldürme gibi tarzlardaki zulüm olaylarını tek tek ve hukuk anlayışını çarpıcı bir şekilde sıralamaktadır. Birincisindeki insanî uygulamaların Hz. Muhammed'in mesajının yansıması olduğunu belirtmektedir.

Müslümanların fetihleriyle Batıların işgallerini(özellikle sömürgecilik dönemindeki uygulamalardan örnekler vererek) mukayese etmektedir; bu meyanda İslâm medeniyeti ile Batı medeniyetini çeşitli açılardan sık sık karşılaştırmaktadır; İslâm medeniyetinin insanîliğini, çok sayıda örneklerle gözler önüne sermeye çalışmaktadır.

Ubicini'nin 1855'te yayınlanan *Bugünkü Türkiye* adlı eserinden, "doğruluk ve namusluluk", "müsamaha ve iyilikseverlik" başlıkları altında bu konularda Türk toplumundan çarpıcı örnekler vererek, Hz. Muhammed'in mesajının ne kadar güçlü ve hayırlı etki meydana getirdiğini belirtmekte ve yer yer Batı ile karşılaştırmalarda bulunmaktadır. Örnek: "Nasıl dünyada hiç bir kuvvet Türk'e dinini değiştiremezse, Türk de hiçbir kimseye dinini değiştirmeye kalkışmaz. Türk'ü

memnun ettiğiniz zaman size şu duada bulunur: Cenâb-ı Hak akıbetinizi hayra çevirsin'... Türkiye'de hiçbir zaman din yüzünden tazyikler olmamış, bilakis Türkiye, Hıristiyan taassubunun kurbanlarına sığınak olmuştur. Tarihe bakınız..."

"Bühtanların Reddi" kısmında yazar başlıca şu hususlara yer vermiştir:

Bühtanlar:

1. Muhammed kendi eseri olan bir dini, Allah'ın vahyi diye yaymıştır(!)

2. Muhammed, dinini kılıçla yaymıştır(!)

...

Kitabının girişinde, eskiden beri Batı dünyasının Peygamber Muhammed'in durumuna karşı anlayışsızlığının kendisini yakından meşgul ettiğini açıklamaktadır. Yalnız sıradan vatandaşların değil, aynı zamanda pek çok oryantalistin, Hz. Muhammed'in olumsuz niteliklerini ortaya çıkarmaya meylettiğini söylemektedir.

Bühtanların Reddi:

1. Müslümanlık bir Allah dinidir.

2. Müslümanlık kılıçla yayılmamıştır.

...

Kur'ân'ın Yücelikleri bölümünde, aşağıdaki başlıklar altında, seçtiği ayetlerin meallerini yorumsuz olarak nakletmektedir:

1 Zekat ve Sadakalar, 2. Mü'minler, 3. Yaradılış, 4. Allah'ın Zâtı, 5. Mutluluk ve Yoksulluk, 6. İnsanın Nankörlüğü, 7. Kıyamet Günü, 8. Kur'ân, 9. Tartılar ve Ölçüler, 10. Ahlâk Emirleri, 11. Hz. Muhammed, 12. Şahitlik/Adalet, 13. Öksüzler, 14. Ana-Baba, 15. Takva, 16. Namaz, 17. Gammazlar ve İftiracılar, 18. Kadınlar.

Olgusal bakışa 20. yüzyıldan önemli bir örnek Annemarie Schimmel'in Hz. Peygamber'le ilgili çalışmalarıdır. O, *Muhammad* adlı eserinde başta Kur'an-ı Kerim ve hadis külliyyatı olmak üzere, temel İslam kaynaklarının yanı sıra Doğuda ve Batıda yapılan çalışmalara da yer vermiştir. Konuları sistematik olarak 10 temel başlık halinde işlemiştir. Çok fazla dipnota yer vermemiştir. Hz. Muhammed'in kültürde yaşayan yönüne ağırlık vermiştir. Schimmel'in Muhammad adlı eserinin muhtevsından bazı bölüm başlıkları şöyledir:

-Muhammed'in Hayatı

-Muhammed: Güzel Örnek

-Peygamber'in Masumiyeti

-Peygamber'in İsimleri

-Muhammed'in Doğum Günü Kutlamaları

-Peygamber'e Övgüler

-Muhammed'in Yolu (Tarikat-ı Muhammediye vs.)

Schimmel, kitabının girişinde, eskiden beri Batı dünyasının Peygamber Muhammed'in durumuna karşı anlayışsızlığının kendisini yakından meşgul ettiğini açıklamaktadır. Yalnız sıradan vatandaşların değil, aynı zamanda pek çok oryantalistin, Hz. Muhammed'in olumsuz niteliklerini ortaya çıkarmaya meylettiğini söylemektedir.

Schimmel, Müslümanlarca Hz. Peygamber'in

-Hayatının öğrenildiğini,

-Kendisine salâtu selâm getirildiğini,

-Medine'de bulunan kabrini ziyaretin, milyonlarca insanı manevî olarak yücelttiğini,

-Çeşitli ırklara mensup Müslüman şairlerin bu yere özlemlerini dile getirdiklerini belirtir. Schimmel eserinin girişini şu sözlerle bi-

tirir: "Diğer insanların dinî duygularına, ancak ortaçağda rastlanabilecek mütekebbirâne bir el hareketiyle ve fundamental olarak hafife almaksızın/küçümsemeksizin, anlayışı içinde öğrenmeliyiz. Belki bu kitap, Muhammed figürüne ve aydınımızın hemen hemen bir şey bilmediği İslamî değerleri tanımaya yardımcı olabilir."

Olgusal bakışa 20. yüzyıldan bir başka örnek Roger Arnaldez'in, *Hz. Muhammed, Hadis ve Sözleri* adlı eseridir. Arnaldez, eserinde şu muhtevaya yer vermiştir:

I- İslâm'ın Peygamberi, II- Kur'an'a göre Peygamber, III- Yetim, IV- Tüccar

V- İlk Vahiyden Hicret'e kadar, VI- Hicret ve Medine Tecrübesi, VII-Kıblenin Değiştirilmesi ve Mekke'ye Avdeti ve Seçilmiş metinler.

Seçilmiş metinlerin başlıkları şöyledir:

Uyarma, Mi'rac, İslâm, İmân, Din İlmi, Allah Tatbiki Kolay Bir Din Emrediyor,

Namaz, Zekât ve Hayır İşleri, Ahiret İlmi, Oruç, Hac, Ahlâk ve Din Üzerine Güzel Sözler.

Arnaldez, eserinde Müslümanların bakış açısını önemsemekte, Hz. Muhammed'den bahsetmek için ona inanmak gerekmediğini; İslâm'a inanmasa da yepyeni bir olguyla karşı karşıya kaldığını belirtmektedir. Hz. Muhammedi, tarihin asidinde eritmeden kendi hakikati ve kendi oluşu içinde incelemek istediğini söylemektedir.

Arnaldez'in Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili kaynaklar hakkındaki görüşleri şöyledir: Hz. Muhammed'in hayatı için en doğru yolun Kur'ân'a başvurmak olduğunu açıklar. Yazar bunu kitabında uygulamıştır; eserini kendine özgü üslup ve muhteva ile kaleme almıştır. Bunun dışında, Hz. Muhammed'in hayatı için, eleştiriye uğrasalar da en eski ve doğru kaynakların Müslüman kaynakları olduğunu,

Müslüman olmayanlar tarafından yazılan kaynakların Hz. Muhammed'in doğumu zamanındaki Arabistan'ın durumu hakkında o kadar fazla olmadığını, Hıristiyan kaynakların sonraları yazılmış olduğunu, bunların ta-

"Hz. Muhammed hiç bir zaman despot değildi. O, müminlere insanî hisler aşılamağa muvaffak oldu. Bu insanî hislerin izleri İslâm tarihinin en zalim despotlarında bile bir miktar akıl ve bir miktar iman izi halinde de olsa yine kendini göstermiştir."

raflı kaleme alındıklarını, o nedenle itibar etmenin zor olduğunu belirtmektedir.

Vahyin kaynakları hakkında indirgemeci yaklaşımda bulunanların iddiaları hakkındaki görüşleri şöyle özetlenebilir:

Hıristiyanlar, Yahudiler ve diğer kültürlerin mensuplarından kırık dökük edindiği bilgilerin tesiri altında, anî bir şuur patlamasıyla bu derin idrakin, hemen olgunlaşmış bir meyve gibi Hz. Muhammed'in avucunun içine düşmesini düşünmenin akla yakın gelmediğini vurgulamaktadır.

Hz. Muhammed'in karakterinden vurguladığı birkaç nokta şöyledir:

"Hz. Muhammed hiç bir zaman despot değildi. O, müminlere insanî hisler aşılamağa muvaffak oldu. Bu insanî hislerin izleri İslâm tarihinin en zalim despotlarında bile bir miktar akıl ve bir miktar iman izi halinde de olsa yine kendini göstermiştir." ■